

1.01
Prejeto 16. 11. 2007

UDK 330(497.4-15)"1945/1954"

Jože Princič*

Primorsko gospodarstvo v času vojaških zasedbenih con (1945-1954)

IZVLEČEK

Pomlad leta 1945 za primorsko gospodarstvo ni pomenila take prelomnice kot za večino slovenskega ozemlja, ki je postalo sestavni del federativne Slovenije in kjer sta se začeli pospešena obnova in preobrazba gospodarskega življenja. Internacionalizacija ozemeljskega spora med Jugoslavijo in Italijo je privedla do vzpostavitve okupacijskih con s posebno upravno in gospodarsko ureditvijo. To je primorskemu gospodarstvu prineslo izolacijo in nadaljevanje stagnacije, ki se je začela že v času italijanske zasedbe. Zaradi spremenjenih okoliščin se je v naslednjih letih razvijalo v izrednih razmerah in v negotovosti glede končne pripadnosti. Pri življenju so ga ohranjali le izdatni blagovni in denarni krediti iz Jugoslavije.

Ključne besede: Vojna uprava Jugoslovanske armade (VUJA), Svobodno tržaško ozemlje, cona B Julijske krajine, cona B STO, gospodarstvo, UNRRA, jugolira, UDB

ABSTRACT

THE PRIMORSKA REGION ECONOMY IN THE TIME OF ALLIED OCCUPIED ZONES (1945-1954)

The spring of 1945 did not represent such a turning point for the Primorska region economy as for most of the Slovenian territory, which became a part of the Federal Republic of Slovenia and where the expedited renewal and transformation of economic life began. The internationalisation of the territorial dispute between Yugoslavia and Italy resulted in the establishment of occupation zones with their individual administrative and economic regimes. This resulted in isolation and continued stagnation of the Primorska region economy, which had already begun during the Italian occupation. Due to changed circumstances, in the following years it developed in the overall state of emergency and uncertainty about the final affiliation. Only abundant loans of goods and financial resources by Yugoslavia kept it alive.

Key words: Military government of the Yugoslav Army (VUJA), Free Territory of Trieste (FTT), Zone B of Venezia Giulia, Zone B of the Free Territory of Trieste, economy, UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), jugolira, UDB

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, SI- 1000 Ljubljana, Kongresni trg 1; e-mail: joze.princic@inz.si

Primorsko gospodarstvo je prineslo slabo dediščino iz italijanske države. Bilo je zaledno naravnano ter tržno in prometno navezano na svoja večja naravna gospodarska središča, predvsem na Trst, Gorico in Tržič. Znatno del prebivalstva Slovenskega primorja je bil redno ali priložnostno zaposlen v teh mestih. Njihovi družinski člani pa so se največ ukvarjali z gojenjem intenzivnih kultur in z mlekarstvom ter svoje pridelke dobro tržili v omenjenih mestih. Italijanska gospodarska politika je bila prilagojena svojim nacionalnim strateškim interesom in gospodarskim potrebam, zato je načrtno krepila gospodarsko moč italijanskega prebivalstva, zavirala pa razvoj slovenskega podjetništva in odtujevala njegov kapital. V desetletju po prvi svetovni vojni so Slovenci in Hrvati pod Italijo izgubili približno 300 gospodarskih zadrug, posojilnic in hranilnic. V tridesetih letih se je začela etnična bonifikacija, ki je pomenila zaseganje slovenske in hrvaške zemlje in kolonizacijo z naseljevanjem italijanskih družin. Izvajal jo je zavod Ente per la Rinascita Agraria delle tre Venezie (Zavod za agrarno obnovo Treh Benečij), ki je leta 1937 dobil opolnomočje, da sam razlašča in ima prednost pri odkupu posestev. Od leta 1934 do 1938 je bilo razlaščenih 178 posestev s 5367 ha in izročeni 103 italijanskim družinam.¹ V obalnem pasu je italijanska oblast razvijala v glavnem predelovalno industrijo, ki je pokrivala potrebe najbližjih italijanskih mest in industrijskih centrov. V notranjosti je izvajala obširen program vojaških gradenj, organizirala javna dela in gradila prometne povezave, ki pa so bile omejene na kraje, predvidene kot upravna središča ali izvor surovin za italijansko industrijo. Italijanski kapital je v mejnem območju in vzdolž železniške proge ustanovil vrsto lesnoindustrijskih podjetij.²

Druga svetovna vojna je še pripomogla, da se je življenjska raven primorskega prebivalstva znižala, gospodarstvo pa postalo še bolj zaostalo in pasivno. Največjo škodo so utrpeli stanovanjske in druge stavbe. Skupaj je bilo delno ali popolnoma uničenih 13.099 stanovanjskih ter 5856 gospodarskih in drugih stavb.³ Največjo škodo so prijavili v okrajih Ilirska Bistrica, Miren in Cerkno.⁴ Na gospodarskem področju je bilo najbolj prizadeto kmetijstvo, največjo škodo so ugotovili na orodju, strojih in vozilih. Med industrijskimi panogami so jo najslabše odnesli rudniki in lesni odbrati.⁵ Od 35 lesnih obratov jih je septembra 1945 delalo le 10.⁶ V nekaterih okrajih (Grgar, Idrija) je bila zelo prizadeta tudi obrt. Življenjska raven prebivalstva je bila zelo nizka. V koprskem okraju je bilo 84,5% vseh stanovanjskih poslopj zgrajenih pred letom 1900.⁷

¹ Milica Wohinz - Kacin, Jože Pirjevec: Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-200. Ljubljana 2000, str. 62-63.

² Danilo Petrinja: Primorska 1945-1955. Koper 2001, str. 15-17.

³ Arhiv Republike Slovenije (ARS), Komisija za ugotavljanje vojne škode pri predsedstvu SNOS (AS 1828), šk. 853, Skupni pregled škode na področju Slovenskega primorja.

⁴ V okraju Ilirska Bistrica so junija 1945 komisiji za ugotavljanje vojne škode prijavili 1531 delno poškodovanih in 1412 porušenih stanovanjskih in ostalih stavb. ARS, AS 1828, šk. 849, Popis vojne škode po okrajih.

⁵ Jože Prinčič: Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Dolenjska založba, Novo mesto 1992, str. 27.

⁶ ARS, fond Borisa Kraigherja (AS 1529), šk. 1, Zapisnik seje odsekov Poverjeništa PNOO, 25. 9. 1945.

⁷ Pokrajinski arhiv Koper (PAK), Okrajni ljudski odbor Koper (OLO), Zavod za planiranje: dokumentacija k družbenemu planu gospodarskega razvoja OLO Koper za obdobje 1957-1961.

Pričakovanja in napovedi, da bo koncu vojne sledilo obdobje pospešene obnove in gospodarskega poleta, se niso uresničila. Internacionalizacija ozemeljskega spora med Jugoslavijo in Italijo jih je prestavila na poznejši čas. Vzpostavitev okupacijskih con s posebno upravno in gospodarsko ureditvijo je za gospodarsko življenje Primorske oziroma cone B pomenila izolacijo in hud šok zaradi njegove zaledne naravnosti. Z mejo jo je odrezala od Jugoslavije, z Morganovo črto pa ločila od cone A in tako pretrgala utečene blagovne tokove s Trstom in Gorico. Tako je bila iztrgana od italijanskega in ne še vključena v jugoslovansko gospodarstvo. Od spomladi 1945 pa do jeseni 1954 je gospodarsko življenje na precejšem delu Primorske teklo po posebnih tirnicah, živelo je v izrednih razmerah in v negotovosti glede končne pripadnosti. V novih razmerah je začelo vse bolj težiti k matični domovini. Postal je tudi izhodišče za ilegalno in legalno trgovino s Cono A, ki je Ljubljani in Beogradu zagotavljala devizna in materialna sredstva, ki jih je v letih 1948 do 1951 še posebej primanjkovalo.

Cona B Julijske krajine

Po statističnih podatkih iz leta 1946 je v Coni B živel 164.226 prebivalcev. Največji del, to je 39.219 jih je živel od kmetijstva, ki je bilo zelo zaostalo. V industriji je bilo zaposleno 6.942 ljudi. Od tega največ v lesni industriji, ki je bila s približno desetimi večjimi in sto manjšimi obrati (žagami) najpomembnejša industrijska panoga. Preostalo industrijo je sestavljalo pet rudarskih podjetij ter okoli 25 manjših podjetij, med katerimi so po številu zaposlenih in prometu izstopala podjetja gradbenega materiala, za predelavo rib, ladjedelništvo in solinarstvo. V obrti je bilo zaposleno 3081, v gostinstvu pa 4338 prebivalcev.

Ob ustanovitvi Cone B ni bilo pogojev za oživitev proizvodnje in celostno obnovo gospodarskega življenja. Primanjkovalo je vsega: od surovin, reprodukcijskega in drugega materiala do prometnih in denarnih sredstev. Kapital je bil v rokah italijanskih lastnikov, ki so se praviloma izselili že pred koncem vojne. Poleg industrialcev in veleposestnikov je to območje zapustil tudi del italijanskega prebivalstva, tako da je cona ostala brez strokovnega kadra, nekatere panoge pa tudi brez delovne sile.⁸ Kmetijstvo je bilo tako zaostalo, da ni bilo sposobno pridelati dovolj hrane niti za prebivalstvo, zato je bilo stanje oskrbe prebivalstva s hrano in drugimi življenjskimi potrebščinami kritično. Zavezniška uprava je omejevala prevoz prehranskih proizvodov, zato zalog ni bilo. Nekaj so jih prejeli iz Slovenije, največ pa od Unrre (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). Vse blago je bilo postavljeno pod zaporo in se delilo na posebne nakaznice.

Zaledna oblast, torej Vojaška uprava jugoslovanske armade (VUJA) in Poverjeništvu pokrajinskega NOO za Slovensko Primorje (PNOO), je sicer napravila okvirni načrt gospodarske obnove, po katerem naj bi samo za obnovo industrije potrebovali 72,5 milijona lir posojil. Zaradi odprtih vprašanj glede razmejitve in pripadnosti pa je bila njena gospodarska politika do konca leta 1946 omejena in pasivna. Ni se lotila obnove prometnih poti, industrijske in druge proizvodnje,

⁸ Maruša Zagradnik: Optiranje in izseljevanje. V: Zbornik Primorske - 50 let. Koper, 1997, str. 60-62.

temveč je poskrbela le za proizvodnjo v rudarskih in še nekaterih drugih podjetjih. Ostalo proizvodnjo pa je zanemarila in se odrekla novim naložbam. Sestavni del te gospodarske politike je bilo zagotavljanje posebnega položaja vojske v gospodarstvu. Ta je "okupirala" nekatere lesne obrate, sekala les in ni vračala dolgov.⁹ Njena slaba stran je bila tudi načrtna preselitev dela strojne in druge opreme v Jugoslavijo.¹⁰ Tudi optanti so del strojev in opreme odpeljali v Italijo ali pa so jih prodali. Tako je bila konec leta 1946 gospodarska podoba cone B klavrna.¹¹ Načrtna gospodarska obnova se je tako začela šele po priključitvi k Jugoslaviji leta 1947.

Gospodarstvo Cone B ni bilo samozadostno, izdatki so daleč presegali dohodke, ki so se natekli le od davkov in trošarin.¹² Pri življenju so ga ohranjali z jugoslovansko finančno in materialno pomočjo. Zvezno in republiško ministrstvo za trgovino in preskrbo sta skrbeli, da je sistem racionirane preskrbe deloval brez večjih motenj. Redno sta pošiljala sladkor, koruzo, maščobe, milo, sir, meso in še druga živila ter potrebščine, ki so jih razdeljevali z osnovnimi in dodatnimi živilskimi nakaznicami. Tekstil in obutev je v glavnem zagotavljala Unrra. Preskrba s hrano in najnujnejšimi življenjskimi potrebščinami se je začela izboljševati šele v drugi polovici leta 1946.¹³

Povsem nasprotno od gospodarske politike pa je bila oblast v coni B zelo dejavna in vztrajna pri oblikovanju gospodarskega sistema, ki je sledil jugoslovanskemu zgledu. Mednarodni pravni položaj cone in italijanska zakonodaja nista dopuščala uvajanja jugoslovanske zakonodaje, saj bi to "prejudiciralo" končno rešitev položaja cone. Zato je uporabila taktiko navideznega prilagajanja mednarodnim zahtevam in prikritega uvajanja svojega gospodarskega koncepta. V drugi polovici leta 1945 se je začel proces preoblikovanja partijske organiziranosti in prečiščenja članstva oz. njegova boljševezacija. Ta proces, ki je največji obseg doživel v koprskem okraju, se je končal spomladi 1947, ko je Komunistična partija lahko v celoti prevzela vlogo odločilnega dejavnika v gospodarskem življenju in postala skrbnik državnega premoženja.¹⁴ Leta 1945 so začeli ustanavljati nabavno-prodajne in obnovitvene zadruge ter tehnične baze, ki so prevzele obnovo poškodovanih hiš na podeželju. Lokalna oblast je s predpisi omejila promet z blagom in uredila preskrbo prebivalstva s kmetijskimi pridelki. Uvedla je obvezen odkup posameznih pridelkov in kmetijskih proizvodov, obvezno rejo in oddajo določene živine. Na primer pravico do nakupa goveje živine je imel le Prerad (Pokrajinski prehranjevalni zavod) s svojimi podružnicami, promet z vinom pa je bil v pristojnosti zadrug v Vipavi in Koprju. S predpisi je določila tudi način in količino njihove prodaje prebivalstvu. Racionirana živila in industrijske izdelke so upra-

⁹ ARS, fond Poverjeništvu PNOO za Slovensko primorje (PPNOO) (AS 1835), šk. 35, Zapisnik seje Poverjeništvu PNOO, 25. 10. 1945.

¹⁰ Jure Gombač: Oris reševanja nekaterih aktualnih problemov pri obnovi gospodarstva v okraju Koper v desetletju po koncu druge svetovne vojne. V: *Acta Histriae*, 2006, št. 2, str. 288.

¹¹ Konec leta 1946 so v coni B Julijske krajine od 5 delala le 3 rudarska podjetja. V lesni industriji je delalo 14 obratov, od žag pa le 26 od 105. Obrt je stagnirala, na kmetijskem področju se je popravilo le stanje živinoreje. Porušeni ali poškodovani gospodarskih objektov niso obnavljali. ARS, AS 1835, šk. 35, Zapisnik seje Poverjeništvu PNOO, 25. 10. 1945.

¹² Do septembra 1945 so izdatki znašali mesečno 100 milijonov lir, dohodki pa 10 milijonov lir.

¹³ PAK, OLO Koper, a.e. 20, Poročilo gospodarskega odseka, oddelka za trgovino in preskrbo.

¹⁴ Deborah Rogoznica: Zablembo premoženja fašistov in kolaboracionistov v okraju Koper. Magistrsko delo, Koper 2003, str.63-65.

vičenci lahko kupili z živilskimi nakaznicami in nakazili. Svoje potrebe so morali prijaviti trgovcu ali zadrugi, pri kateri so jih kupovali. Konec leta so morali obrtniki obnoviti dovoljenje za opravljanje obrti. Oblast je tako dobila možnost, da posameznikom iz političnih ali drugih razlogov ni potrdila obrtne pravice.

Leta 1945 so se lotili tudi finančnega področja, ki je bilo eno najboljčutljivejših področij utrjevanja "ljudske oblasti". Do konca leta je nova oblast izdala predpise o davkih in taksah, o luških pristojbinah in pristojbinah izvršnih teles. V tem času se je vojaška uprava lotila najtežjega problema jugoslovanske cone, to je problema valute. Ko so italijanske banke prekinile poslovanje s podružnicami v Coni B in skušale z zmanjšanjem denarnega obtoka izzvati denarno krizo, je VUJA septembra 1945 ustanovila Gospodarsko banko za Istro, Reko in Slovensko primorje. Ta bančna ustanova, ki je imela sedež na Reki, je dobila nalogo, da poživi gospodarsko življenje v Coni B, prevzame emisijsko in blagajniško funkcijo ter obračun klirinškega prometa med obema conama. Ker jugoslovanski dinar ni smel biti plačilno sredstvo, je VUJA v skladu z mednarodnim pooblastili oktobra 1945 dala v obtok svoj "okupacijski" denar, to je "B" liro. Tečaj je določil generalštab jugoslovanske vojske.¹⁵ Uvedba lastne monetarne enote, za katero se je udomačil izraz jugolira, je bila pomembna zarez v gospodarskem življenju Cone B. Vojaški upravi je omogočila, da je izboljšala denarno likvidnost, prevzela nadzor nad denarno-blagovnimi tokovi in presekala povezavo z italijanskim denarnim sistemom. Metrokira je ostala v obtoku, saj je zaradi mednarodnih predpisov ni bilo mogoče prepovedati. VUJA se je hotela tudi izogniti morebitnim "komplikacijam", če bi italijanske lire v coni B zamenjala z novimi bankovci,¹⁶ zato se je raje odločila, da bo preprečevala njen vnos. Do oktobra 1946 je bila jugolira enakovredna metrokiri, nato pa je bilo razmerje med njima 1 : 2 v korist jugolire.¹⁷ Uvedba jugolire je izzvala nezadovoljstvo med italijanskim prebivalstvom, zlasti v Kopru, kjer je prišlo do splošne stavke. Trgovci so zaprli trgovine in prenehali prodajati blago.¹⁸

Leta 1946 so v coni B začeli sprejemati predpise, s katerimi so uvajali načela planskega gospodarstva po sovjetskem vzoru. Na najboljčutljivejših gospodarskih področjih, kot sta bili na primer preskrba in prehrana, so bili na začetku še manj omejevalni in obvezujoči, kot so bili v matični domovini. Julija 1946 je v uradnem listu izšla uredba, s katero je Prerad dobil pristojnost za razdelitev žita in postal edini upravičen za odkup žitnih presežkov. Uredba je uzakonila nadzor nad predelavo žit in napovedala zmanjšanje števila upravičencev do živilskih kart.¹⁹ Poleti so bile uvedene potrošniške nakaznice za vse racionirane industrijske izdelke. Od oktobra ni bilo mogoče več kupiti tekstilnega blaga v prosti prodaji.²⁰ V tem mesecu je Poverjeništvo dobilo pristojnost, da "nadzira" in usmerja poslovanje najpomembnejših državnih in zasebnih podjetij, preostala pa so prišla pod upravo in nadzor okrajnih ali krajevnih NOO.²¹

¹⁵ ARS, AS 1529, š.k. 1, Poročilo, 2. 11. 1945.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Nada Čibej: Denarni zavodi Cone B in Cone B STO in njihov vpliv na gospodarstvo na Primorskem in v Sloveniji 1945-1956. Magistrsko delo, Koper 2004, str. 39-40.

¹⁸ ARS, AS 1529, š.k. 1, Poročilo, 2. 11. 1945.

¹⁹ Uradni list PPNOO, št. 14/94, 25. 7. 1946, Odredba o prometu z žitaricami.

²⁰ PAK, OLO Koper, a.e. 12, Okrožnica Predsedstva PNOO, 8. 10. 1946.

²¹ ARS, AS 1835, š.k. 40, Odločba o pristojnosti za upravo in kontrolo gospodarskih podjetij v Slovenskem primorju, 28. 10. 1946.

Oktobra 1946 je Poverjeništvo ustanovilo novo denarno ustanovo, Istrsko banko, d. d. s sedežem v Kopru, da bi tako poživilo gospodarski razvoj v okrajih Koper in Buje, ki nista bila predvidena za priključitev k Jugoslaviji. Ker je bila ustanovljena po italijanskih predpisih, je imela obliko delniške družbe. Dejansko pa je bila jugoslovansko državno podjetje, saj je kapital za njeno delniško glavnico in redno poslovanje, ki se je začelo februarja 1947, zagotovila jugoslovanska vlada. Po priključitvi dela cone B Julijske krajine Jugoslaviji je VUJA zamenjane jugolire prenesla v cono B STO. Od skupnega zneska je bilo 480 milijonov lir predvidenih za kritje dolgov podružnicam Gospodarske banke v Kopru in Bujah, 100 milijonov je bilo namenjenih za ustanovni kapital Istrske banke, 220 milijonov za hranilne vloge pri gospodarskem odseku Istrske banke, s katerimi naj bi le-ta ustanovila podjetja, 100 milijonov lir pa je pripadlo VUJI za potrebe njenega poslovanja.²² V prvi polovici leta 1947 je Istrska banka napravila korak naprej v vzpostavljanju državnega gospodarskega sektorja. Postala je glavni delničar več kot tridesetim podjetjem, ki jih je od januarja do aprila 1947 ustanovilo Poverjeništvo PNOO. Ta industrijskopredelovalna, obrtna, trgovska, prevozna, komunalna in še druga podjetja, ki so imela surovinsko bazo na ozemlju cone B ali v Jugoslaviji, so prevzela oskrbo prebivalstva in gospodarstva s potrebnimi živili in surovinami ter izvajanje posameznih storitev in uslug. Tako kot Istrska banka so na zunaj imela obliko delniških družb ali družb z omejeno odgovornostjo, v resnici pa so delovala kot državna podjetja. Gospodarski odsek Istrske banke, ki je ta podjetja upravljal, je materialna sredstva dobil od zaplenjenih oziroma opuščenih podjetij. Njegova pomembna naloga je bila prikrivanje dejanskega finančnega stanja podjetij, da bi v primeru poslabšanja razmer hitro in brez zapletov potegnili iz njih večino vloženi sredstev.

Na nekaterih področjih gospodarskega življenja pa oblast v Coni B ni mogla slediti jugoslovanski zakonodaji, ker bi kršila mednarodna določila in bi lahko med prebivalstvom povzročila odpor do priključitve k Jugoslaviji. Najbolj problematično je bilo podržavljenje zasebnega premoženja. Po določitih Haaškega pravilnika je okupacijska oblast lahko začasno uporabljala in uživala le premoženje italijanske države in upravnoadministrativnih enot, razlašcanje zasebnega premoženja pa je bilo prepovedano. Posegi v zasebno premoženje so morali biti utemeljeni in dobro premišljeni tudi zato, ker so bili večinski lastniki italijanski državljani. Do začetka leta 1946 se oblast na obalnem območju ni mogla opirati na italijanske delavce in komuniste. Slednji so bili proti fašizmu in za socializem, bili pa proti priključitvi k Jugoslaviji. Na ozemlju Cone B je bilo podržavljenje omejeno na upravo premoženja, ki je ostalo brez lastnika, na zaplembo premoženja izdajalcev in na dekolonizacijo v okraju Koper.

Sekvestracija premoženja, ki se je začela maja 1945, je dosegla velik obseg. Najprej je zajela imetje nemškega rajha in njegovih državljanov, oseb nemške narodnosti, vojnih zločincev ne glede na državljanstvo ter oseb, ki so bile obsojene na izgubo imetja, kasneje pa še premoženje odsotnih oseb ter imetje, ki je pod pritiskom fašističnih in nacističnih oblasti prišlo v last tretjih oseb.²³ To premoženje, ki so ga upravljale posebne komisije, je bilo v naslednjih letih zaplenjeno, največ v prvi polovici leta 1947.

²² Čibej, n. d., str. 42.

²³ Rogoznica, n. d., str. 40-47.

Konfiskacija premoženja fašistov in njihovih pomagačev je bila sestavni del obračuna s fašizmom in njegovimi nosilci. Do poletja 1946 so bila sodišča pri izrekanju kazni zaplembe premoženja zelo previdna. Odlok o zaplembi imovine fašistov, fašističnih društev in ustanov, ki ga je Poverjeništvo PNOO za Slovensko primorje izdalo septembra 1946, je zaplembeni postopek poenostavil in pospešil, saj je poleg sodnih uvedel tudi administrativne zaplembe, ki so jih izrekale zaplembene komisije. Kljub temu pa se je število zaplemb povečalo šele po podpisu mirovne pogodbe. Oblast v Coni B je namreč hotela še pred priključitvijo cone k Jugoslaviji čim bolj okrepiti državni gospodarski sektor. Poleg individualnih obsodb je posegla tudi po velikih "množičnih" procesih. Najbolj znani so bili trije veliki procesi proti "obalnemu fašizmu", ki so od januarja do aprila 1947 potekali na postojnskem okrožnem sodišču.²⁴

Razlog za zaplembo premoženja sta bili tudi ekonomska špekulacija in gospodarska sabotaža. Po odredbi iz junija 1945 sta bili to dejanji, ki sta škodovali delovanju in koristim narodnega gospodarstva in omogočili doseganje "nesorazmerne imovinske koristi", zlasti s povečevanjem cen. Konec leta 1946 so v Coni B še razširili in zaostрили merila za ugotavljanje obeh kaznivih dejanj. Prva tarča protišpekulantske kampanje so bili trgovci in obrtniki. V prvi polovici leta 1947 se je obrnila proti nekaterim industrialcem, v drugi polovici tega leta pa proti Rimskokatoliški cerkvi.

Zaplenjeno premoženje je prevzel poseben Sklad. Del ga je "navidezno" prodal posameznikom in podjetjem, del strojev in opreme pa je bil po ukazu VUJA prepeljan v Jugoslavijo. Oblast je za odstranitev "izkoriščevalskih" in novi oblasti nenaklonjenih italijanskih "elementov" posegla še po drugih omejevalnih oblikah. Največkrat ni več podaljšala obrtnih in poslovalnih dovoljenj.

Februarja 1947 so v koprskem okraju izvedli posebno obliko agrarne reforme. Odpravili so kolonatski odnos ter zemljišča 5 veleposestev in 626 posestev dodelili 1058 kolonom in malim kmetom. Povprečno so agrarnim interesentom, ki so bili v večini Slovenci, dodelili 2 ha zemlje. S tem odlokom so vrnili lastnikom tudi eno tretjino vseh posestev, ki so jih v času italijanske oblasti prisilno prodali na dražbah.²⁵ Agrarna reforma ni imela pričakovanega političnega in gospodarskega učinka. Novi lastniki so zemljo zapuščali ali jo hoteli prodati.²⁶

11. februarja 1947, torej le dan po sklenitvi mirovne konference v Parizu, se je začel v okrajih, ki naj bi pripadli Jugoslaviji, proces neposrednega vključevanja njihovega gospodarstva v gospodarstvo LR Slovenije. To je bila zahtevna operacija, saj je bilo treba spremeniti finančno in drugo poslovanje ter gospodarsko organiziranost.²⁷ Do poletja 1947 je imela trgovinska mreža pisano sestavo. Poleg zveznih državnih trgovskih podjetij (Jugopetrol, Bata) so bila tudi republiška (NAVOD, Mlekopromet, Kurivo, Železnina), trgovino s kmetijskimi pridelki pa so obvladovale Naproze. V posameznih okrajih so bile številne tudi zasebne trgovine. Reorganizacija trgovine se je začela poleti, ko so v okrajnih središčih in večjih

²⁴ Prav tam, str. 82-113.

²⁵ Zdenko Čepič: Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji (1945-1948). Maribor 1995, str. 169-178.

²⁶ Zagradnik, n. d., str. 63-64.

²⁷ ARS, AS 1835, PNOO za Slovensko primorje, fasc. 40, Konferenca o priključitvi gospodarskih organizacij k LRS, 11. in 12. 2. 1947.

krajih ustanovili okrajne magazine in trgovske poslovalnice.²⁸ V sklop pridružitvenih prizadevanj je spadala tudi sestava investicijskega načrta. Naložbena sredstva niso bila velika, v glavnem so bila namenjena nekaj lesnopredelovalnim obratom,²⁹ mehaničnima delavnicama v Ajdovščini in Tolminu ter gradbenemu podjetju Primorje iz Vipave.

V koprskem okraju so se na začetku poletja gospodarske razmere poslabšale. Nezadovoljstvo med prebivalstvom je naraščalo zaradi nerednega obratovanja ribiške industrije in težav pri iskanju redne zaposlitve. Pomemben razlog je bila tudi neizpolnjena obljuba o povečanju delavskih plač, ki niso sledile povečevanju cen.³⁰ Lokalna oblast sicer ni bila kriva za posledice odvažanja strojev iz industrijskih obratov. Ni pa ji uspelo preprečiti, da materiala za redno oskrbo ribiške industrije ne bi prodali "špekulantom" v Italijo, in omejiti vpliva "sovražne" propagande, da bodo vse tovarne propadle, delavci pa ostali brez dela. Po poročilu okrožnega komiteja je "rafinirana infiltracija" tržaškega kapitala znova jemala zalet. Italijanski podjetniki so kupovali ribiške barke in dajali posojila trgovcem.³¹

Cona B STO

Septembra 1947 je gospodarstvo okraja Koper postalo del gospodarstva Cone B STO in je še nadaljnjih sedem let delovalo v izrednih razmerah. Jugoslavija je spremenila svoj odnos do tega mejnega območja. Podprla je oživitev gospodarskega življenja, s čimer je hotela mednarodni skupnosti dokazati, da je sposobna zagotoviti preživetje in razcvet Primorske brez povezave s tradicionalnima gospodarskima središčema. Hkrati pa se je odločila pospešiti proces gospodarske preobrazbe.

Italija je bila na podlagi 11. člena mirovne pogodbe dolžna cono B STO oskrbovati z "domačimi in tujimi" plačilni sredstvi. Jugoslovanska vlada je večkrat pozvala italijansko vlado, da se dogovorita o izpolnjevanju te obveznosti, italijanska stran pa je zavrnila možnost dogovora, češ da v jugoslovanski coni kroži denar, ki je "drugačen" od italijanske lire, s čimer so "odpadli tudi predpogoji za uporabo drugih delov 11. člena mirovne pogodbe".³² Tako so cono B STO pri življenju še naprej ohranjali blagovni krediti iz Jugoslavije. Ta je zagotavljala več kot polovico letne potrebe po koruzi, žitu, olju in sladkorju.³³ V cono B STO je pošiljala velike količine mesa, tobaka, tekstila, obutve, goriva in drugih proizvodov, ki jih je primanjkovalo. S tem niso bile vse potrebe pokrite, vendar do težav in zastojev ni prihajalo.

²⁸ ARS, fond Ministrstvo za trgovino in preskrbo LRS (AS 230), šk. 43, Poročilo s konference, 3. 7. 1947.

²⁹ Največje investicije so bili predvidene v: Tovarno lesovinskih plošč Ilirska Bistrica, žage v Ajdovščini (Rizzatto), Postojni (Sicla) in Št. Petru (Sicla), Autopodjetje Ajdovščina ter v gradbeno podjetje Primorje iz Vipave.

³⁰ PAK, Okrožni komite KPS Koper, a.e. 1, Analiza položaja v Koprskem in Bujskem okraju ter ukrepi, 15. 2. 1947.

³¹ PAK, Okrožni komite KPS Koper, a.e. 1, Politično poročilo, 2. 6. 1947.

³² ARS, fond Vojaška uprava jugoslovanske armade (AS 1551), Zbirka kopij, šk. 1, Poročilo o delu VUJA, 1948.

³³ Od septembra 1947 do februarja 1948 je Jugoslavija poslala v cono B STO 1420 ton koruze, 2640 ton žit, 400 ton krompirja, 160 ton olja in 396 ton sladkorja. ARS, AS 1551, Zbirka kopij, šk. 1, Poročilo o delu VUJA, 1948.

Tabela 1: Istrsko okrožje: Uvoz iz Jugoslavije (v milijon din po cenah iz 1950)³⁴

Proizvodi	Leto 1950	Leto 1951
Blago široke porabe	523	557
Reprodukcijski material	188	51
Investicijski material	115	109
Kmetijski proizvodi	89	84
Skupaj	915	801

Poleg gmotne pomoči sta republiška in zvezna vlada iz raznih skladov redno nakazovali dotacije in regrese, s katerimi sta pokrivali negativno razliko med planiranimi dohodki in izdatki, ki je bila vsako leto večja.³⁵ Naraščala je tudi razlika med vrednostjo uvoza in izvoza v Jugoslavijo. Leta 1950 je vrednost izvoza iz Istrskega okrožja v Jugoslavijo znašala 558 milijonov din, v naslednjem letu pa 640 milijonov din. Zunanji primanjkljaj so deloma pokrili tako, da so uvoženo blago iz Jugoslavije prodajali po višjih cenah, razliko pa nakazovali v regresni sklad.

Kljub velikim prizadevanjem Istrskega okrožnega ljudskega odbora, na katerega je VUJA prenesla del svojih pristojnosti, podjetja niso izpolnjevala proizvodnih in drugih načrtov. Gospodarska obnova je bila omejena na obnovo cest, trgovina je bila v zastoju.

Leta 1948 je Jugoslavija tako kot Italija bolj izpostavila zahtevo po priključitvi celotnega STO k svojemu državnemu ozemlju. VUJA je od zveznih oblasti dobila ukaz, da proizvodnjo v Coni B vključi v prizadevanja za izpolnitev prve jugoslovanske petletke, vpelje načrtno gospodarstvo in preoblikuje zasebni gospodarski sektor v državne. Gospodarski načrt Istrskega okrožja za leto 1948 je imel vse značilnosti planskega gospodarstva.³⁶ Okrožna planska komisija je do podrobnosti izdelala proizvodni, investicijski, finančni in še druge plane, s katerimi je zagotovila, da je Okrožni izvršni odbor obvladoval vsa področja gospodarskega življenja. V tem letu je okrožni odbor razširil mrežo zadrug, ki so zajele ves obvezni odkup (žit, klavne živine in prašičev) in trgovino na drobno. Leta 1950 je VUJA davčni sistem zelo prilagodila jugoslovanskemu, uvedla carinsko unijo z Jugoslavijo in začela izenačevati raven cen z jugoslovanskimi. Uporaba jugoslovanskih meril oziroma "škarij cen" je pomenila, da je bilo treba povečati razlike med cenami kmetijskih in industrijskih proizvodov v korist slednjih.³⁷

Marca 1951 se je zmanjšalo število podjetij, ki so bila pod neposrednim operativnim vodstvom istrskega okrožnega LO. Upravo nad največjimi in najpomembnejšimi podjetji je prevzel okrajni LO Koper. Ta podjetja so bila: ladjedelnici in tovarna mila Salvetti v Piranu, tovarne konzerv De Langlade, Ampelea in Arrigoni v Izoli, Piranske soline Portorož in Premogovnik Sečovelje.³⁸ Leta 1951 je

³⁴ ARS, fond KP Julijske krajine (AS 1569), fasc. 6, Poročilo partije o delu v Istrskem okrožju, 1949.

³⁵ Leta 1952 je ta razlika znašala 426,8 milijona din, leta 1953 pa 571,4 milijona din. ARS, fond Zavoda LRS za gospodarsko planiranje (AS 1136), fasc. 33, Predlog družbenega plana Okrajnega LO Koper za leto 1953.

³⁶ Prav tam.

³⁷ ARS, fond Sveta vlade za blagovni promet LRS (AS 242), fasc. 1, Novi sistem za Istrsko okrožje.

³⁸ PAK, Izvršni odbor (IO) OLO Koper, šk. 14, Odločba, 5. 3. 1951.

VUJA centralizirala zunanje trgovinsko poslovanje in uvedla nov način financiranja gospodarstva. Večjo pozornost je namenila novim naložbam, pri čemer pa ni bila uspešna.³⁹ Na začetku tega leta je Istrski okrožni LO na podlagi jugoslovanske zakonodaje sprejel odlok, s katerim je upravljanje gospodarskih podjetij prenesel na delavske svete.⁴⁰ Julija je ukinil obvezni odkup žit in sprejel odredbo, po kateri so pridelovalci kmetijskih pridelkov lahko svoje proizvode prosto prodajali. Konec tega meseca je bil odpravljen tudi sistem zagotovljene preskrbe, začela se je prosta prodaja blaga za široko porabo. Leta 1952 je prišlo do ukinitve klirinškega prometa z Jugoslavijo, uveden je bil reden plačilni promet. Denarno poslovanje in kreditiranje gospodarstva sta prevzeli podružnici Narodne banke Jugoslavije. Istrska banka, d. d. je bila potisnjena v ozadje. Prevzela je likvidacijo delniških družb in beleženje klirinškega prometa med conama A in B STO.

Lastniška struktura Cone B STO je bila pisana. Poleg državnih gospodarskih podjetij so bila še podjetja delniške družbe, kmetijske zadruge različnih tipov ter zasebna podjetja, ki jih je bilo največ.⁴¹ Zasedbena oblast si je prizadevala povečati obseg državnega sektorja. Do leta 1951 je podržavljenje zasebnega premoženja ostalo omejeno na ukrepe, ki so jih uveljavili v letih 1945-1947. Pod sekvester je zaradi legalnega in ilegalnega izseljevanja prehajalo vse več premoženja. Ker se s tem premoženjem ni smotrno upravljalo, so leta 1950 eno tretjino tega premoženja vrnili lastnikom, ostalo pa na podlagi odločbe sodišča izročili v upravljanje ljudskim odborom. Zaplombe premoženja so se nadaljevale. Sodni procesi proti "obalnemu fašizmu" ter proti špekulantom in črnoborzijancem so zajeli premoženje trgovcev in obrtnikov. Do leta 1951 je zaplenjeno premoženje upravljal poseben sklad (sklad II), potem pa so ga predali v upravo ljudskim odborom. Skupaj je bilo do leta 1954 zaplenjeno premoženje 170 zasebnikov ali pravnih oseb.⁴² Na podlagi zaplembnih odločb je prišlo v družbeno last 69.49,01 ha zemljišč in 189.347 m² stavb.⁴³ Okrajni LO Koper je vrednost zaplenjenega premoženja ocenil na 148 milijonov lir po vrednosti iz leta 1938, VUJA pa le na nekaj več kot 17 milijonov lir.⁴⁴

Leta 1951 je civilna oblast uporabila posebno obliko podržavljenja zasebnega premoženja, ki je bilo v glavnem v lasti italijanskih državljanov. Avgusta je sprejela predpis, s katerim je lastnikom zasebnih podjetij odvzela pravico do upravljanja in jo prenesla na delavske svete. Lastniki so tako ostali brez lastnine oziroma posesti in brez pravice do odškodnine, ostala jim je le še formalna pravica do lastništva.⁴⁵ Ta oblika je predstavljala prikrito nacionalizacijo, zato so jo imenovali "faktični" prevzem podjetij ali "de facto nacionalizacija". S to obliko je oblast v coni B prevzela nadzor tudi nad 21 podjetji, ki so spadala v t. i. svobodno optantsko pre-

³⁹ PAK, IO OLO Koper, šk. 18, Poročilo o izvršitvi plana od 1. 1. do 31. 7. 1951.

⁴⁰ UL Istrskega okrožnega LO (IOLO), št. 1/3, 13. 2. 1951, Odlok o upravljanju gospodarskih podjetij po delovnih kolektivih.

⁴¹ Leta 1950 je bilo v koprskem okraju 11 državnih gospodarskih podjetij, 36 podjetij d. d., 25 kmečkih delovnih zadrug, 47 zadrug različnega tipa (potrošniške, ribiške, proizvodne) ter 745 zasebnih gospodarskih podjetij. Od slednjih jih je bilo največ, tj. 464, obrtnih, sledile so trgovinske prodajalne (83) ter gostinska podjetja. ARS, AS 242, fasc. 39, Gospodarstvo.

⁴² Rogoznica, n. d., str. 198.

⁴³ Prav tam, str. 201.

⁴⁴ Prav tam, str. 196.

⁴⁵ UL IOLO, št. 7/34, 10. 8. 1951, Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o upravljanju gospodarskih podjetij po delovnih kolektivih.

moženje, to je premoženje oseb, ki so živele v Italiji ali so se tja preselile do leta 1945 in po njem. To premoženje do oktobra 1954 ni bilo zajeto z represivnimi ukrepi in je ostalo v lasti italijanskih državljanov. Optantsko premoženje je zajemalo še kmetijska zemljišča, stanovanjska in druga poslopja. Po razširitvi jugoslovanske zakonodaje na Cono B STO je bilo italijansko in optantsko premoženje predmet dolgoletnih pogajanj med Italijo in Jugoslavijo. Podržavljeno je bilo po posebnem postopku v letih 1957 do 1966.

Blagovna menjava s Cono A

Devinski sporazum je predvidel normalno gospodarsko poslovanje med obema conama ter tudi mehanizme, ki naj bi odpravljali morebitne motnje. Zaradi razhajanj med Italijo in Jugoslavijo pa gospodarsko sodelovanje ni doseglo pričakovanega obsega. Kljub političnim zadržkom in oviram pa je v letih 1945 do 1954 med obema conama tekla živahna blagovna menjava, tako legalna kot ilegalna. Do začetka petdesetih let, ko Jugoslavija ni imela neposrednih trgovinskih pogodb z zahodnimi državami, se je v tej trgovini osredotočil precejšen del slovenskega in jugoslovanskega izvoza na Zahod.

V pogajanjih z zavezniško upravo je bilo stališče VUJA, da je z gospodarskega stališča STO enotno področje, zato si je prizadevala za svoboden plačilni promet, prost pretok blaga in delovne sile. Sočasno pa si je prizadevala preprečiti izvoz žita, živine, kemijskih sredstev za potrebe kmetijstva in industrije in še drugega blaga, ki ga je doma primanjkovalo. Ker so odliv tega blaga spodbujale cene, ki so bile v cono A višje, je VUJA izdala več uredb, ki so takšen izvoz prepovedovale. Pri izvozu grozdja, vina, sadja in tudi nekaterih industrijskih izdelkov pa so imeli v cono B izgubo, saj so bile domače cene višje kot v Trstu.⁴⁶ Do sredstev za nakup gradbenega materiala so prišli tako, da so kmetijske pridelke prodali v Trstu, z izkupičkom pa kupili blago, ki so ga potem prodali jugoslovanskim kupcem. Zavezniška vojaška uprava pa je tako kot italijanska vlada zagovarjala stališče, da sta cono A in B STO dve ločeni enoti. Šla je celo tako daleč, da je cono B poistovetila s tujo državo. Širjenju jugoslovanskega vpliva v cono A, večji blagovni menjavi med conama in prostemu plačilnemu prometu ni bila naklonjena. To stališče je prišlo do izraza po uvedbi jugolire, ko je zavezniška uprava na razne načine omejila promet blaga med conama, obračun tega blaga pa tudi izdajanje dovoljenj za ustanovitev novih podjetij. Leta 1947 je preprečila, da bi Istrska banka, d. d. prenesla svoj sedež v Trst, leta 1948 pa ustavila menjavo metrolir za jugolire. Spomladi tega leta so se odnosi za kratek čas izboljšali. Sklenjen je bil koprsko-tržaški klirinški sporazum, s katerim so Istrska banka, d. d., Narodna banka Jugoslavije in Banca d'Italia odpravile nekatere ovire pri blagovni menjavi med obema conama in se dogovorile za hitrejšo izvedbo plačevanja klirinških računov. Pričakovanja, da bo ta sporazum omogočil legalni uvoz strojne opreme zlasti za živilskopredelovalno industrijo, pa se niso uresničila. V legalno blagovno menjavo s Cono A so se vključila tudi podjetja iz LR Slovenije. V Trstu nakupljene izdelke, zlasti za široko porabo, so na domačem trgu prodajala po precej višjih cenah, razliko pa zadržala za razvojne in druge potrebe.

⁴⁶ ARS, AS 242, fasc. 1, Novi sistem za istrsko okrožje.

Velik del menjave je tekel prikrito in ilegalno. Razvejene in dobro organizirane poti so se stekale v Trst, kjer je jugoslovansko podjetje Centroprom iz Beograda z odobritvijo zavezniške uprave že poleti 1945 ustanovilo svoje zastopstvo. Prek njega je tekla vsa zunanja trgovina Jugoslavije s Trstom in Italijo. Obseg trgovine je bil velik, nadzor nad njo pa zelo slab.⁴⁷ Slovenija je imela precejšen delež pri ilegalnem trgovanju s Trstom. Narodna vlada Slovenije je ob pomoči Ekonomske komisije PNOO že leta 1945 ustanovila vrsto podjetij s fiktivnimi lastniki in kapitalom, ki je bil "kamufliiran" kot kapital slovenske narodne skupnosti. To so bila podjetja z zvenečimi naslovi kot Inforit, Icet, Star, Pangos, Autum, Tractor Transporti, Adriaekspres itn. Trgovala so z rudami, živino, lesom, papirjem itn., se ukvarjala z gradbeništvom, prevozništvom in še z drugimi dejavnostmi. Do leta 1947 je ta podjetja vodila Uvozno-izvozna zadruga (UIVOD, zadruga z o. j.), ki je imela v Ljubljani legalno podružnico Eksport, prek katere je potekal pretok kapitala in blaga. Leta 1947 je bila UIVOD zaradi tega, ker je prišla "pod vpliv tujih oseb in agentov", ukinjena. Upravo nad približno 15 podjetji je prevzelo Ministrstvo za izvoz in uvoz LRS. Poleg teh je bilo še približno deset podjetij pod neposredno upravo slovenske Uprave državne varnosti (Udbe). Njen ekonomski odsek, ki ga je vodil kasnejši vodilni slovenski bančnik Niko Kavčič, je leta 1948 prevzel nadzor nad podjetji v Trstu ter Kmečko banko v Gorici.⁴⁸ Banka Saff je postala "ilegalna direkcija", ki je držala roko nad poslovanjem fiktivnih podjetij tako v komercialnem kot kadrovskega pogledu. Niko Kavčič je centraliziral tudi ilegalno trgovino, jo napravil bolj pregledno in ekonomsko učinkovitejšo. Povečal je število skladišč v coni B, okrepil ilegalne kanale ali reeksportno trgovino s cigaretami, kavo in še drugim blagom. Oddelek je ustvaril znatna devizna sredstva, ki jih niso porabili le za delovanje obveščevalnih in drugih služb, temveč jih je vložil tudi v vrsto perspektivnih gospodarskih programov na ozemlju LR Slovenije. Poleg slovenske Udbe so prednosti ilegalne trgovine izrabili še drugi udeleženci: od okrajnih oblasti in podjetij, ki so mejili na Cono A, slovenske vlade in podjetij republiškega pomena, zalednih enot jugoslovanske vojske ter zvezne (srbske) in hrvaške Udbe. Zlasti med slednjimi je potekal neizprosni konkurenčni boj.

Posledice gospodarskega nazadovanja

V prvih desetih letih po drugi svetovni vojni je gospodarstvo na ozemlju cone B Julijske krajine in cone B STO nazadovalo in leta 1954 ni doseglo niti polovice predvojne ravni. Jugoslovanska oblast je do leta 1953 na priključenem ozemlju zgradila železniško progo Dutovlje-Zali Hhrrib, ustanovila 13 novih industrijskih podjetij in nekaj mlekarn, prevoznih in še drugih podjetij ter obnovila nekaj gostinskih obratov.⁴⁹ Te nove proizvodne zmogljivosti pa so bile opremljene s staro in iztrošeno opremo (npr. Pletenina in Tovarna steklene galanterije v Sežani) in niso mogle zaposliti vse tiste delovne sile, ki je bila prej zaposlena v Trstu, Gorici in Tržiču. Znatno del prebivalstva se je moral vrniti nazaj v kmetijsko pridelavo in prirejo, ki pa zaradi nezadostne državne pomoči ni dosegala pričakovanih dono-

⁴⁷ ARS, AS 1529, šk. 1, Pismo Borisa Kraigherja Lidiji Šentjurc, 25. 10. 1945.

⁴⁸ ARS, fond Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS (AS 1931), šk. 1144, I. oddelek, Letno poročilo za leto 1950.

⁴⁹ ARS, AS 1529, fasc. 1, Kratka družbeno-gospodarska problematika Slovenskega primorja.

sov. V socialni sestavi prebivalstva se je za okoli 10% povečalo število kmetijskega prebivalstva. Do leta 1954 se je udeležba Slovenskega primorja v celotnem narodnem dohodku LRS zmanjšala.

Tabela 2: Udeležba Slovenskega primorja v narodnem dohodku LR Slovenije v letih 1951-1953⁵⁰

Leto	- v %					
	OLO Gorica	OLO Postojna	OLO Sežana	OLO Tolmin	Slovensko primorje	LRS
1951	3,7	1,7	0,7	1,1	7,2	100
1952	4,6	1,6	1,0	1,8	9,0	100
Plan 1953	3,2	1,5	0,7	1,3	6,7	100

Zaostalost gospodarstva obravnavanega območja se pokaže še ostreje, če bi njegov narodni dohodek primerjali s številom prebivalstva. Po popisu marca 1953 je bilo v Slovenskem primorju 188.892 prebivalcev ali skoraj 13% vsega prebivalstva v LR Sloveniji. Če bi primerjali odstotno udeležbo prebivalstva Slovenskega primorja v celotnem številu prebivalstva LRS z odstotno udeležbo gospodarstva Slovenskega primorja v celotnem narodnem dohodku LRS, bi ugotovili, da dosega narodni dohodek na število prebivalstva v Slovenskem primorju le nekaj več kot polovico narodnega dohodka na povprečnega prebivalstva LR Slovenije.

Tabela 3: Primerjava narodnega dohodka po planu LR Slovenije za leto 1953⁵¹

Območje	Narodni dohodek na enega prebivalca	
	Absolutno v din	% v primerjavi z republiškim povprečjem na prebivalca
OLO Gorica	66.947	68%
OLO Postojna	45.699	47%
OLO Sežana	33.231	34%
OLO Tolmin	49.422	50%
Slovensko primorje skupaj	52.104	53%
LRS skupaj	98.353	100%

Kupna moč in življenjski standard sta se v obravnavanem obdobju znižala. Leta 1952 je bila kupna moč na enega prebivalca LR Slovenije okoli 25.600 din, v Slovenskem primorju pa okoli 22.500 din.

Zaradi neugodnih gospodarskih razmer se je povečalo izseljevanje. V letih 1948 do 1953 se je izselilo 5225 prebivalcev ali več kot 2,7% vsega prebivalstva Slovenskega primorja.

S priključitvijo cone B STO k matični domovini je Slovenija postala pomorska država, njene možnosti za vsestranski gospodarski razvoj in večje mednarodne povezave so se povečale. S priključenim ozemljem je imela Slovenija ambiciozen načrt, katerega bistvo je bilo, da se izvije iz državnega objema in začne razvijati

⁵⁰ Prav tam.

⁵¹ Prav tam.

lastno strategijo. V naslednjih desetletjih se ta del Slovenije ni razvijal tako, kot bi se lahko. Temeljni cilj pa je bil dosežen: najmočnejše so se razvijale panoge, ki niso bile življenjsko odvisne od skupnega jugoslovanskega trga.

Jože Prinčič

THE PRIMORSKA REGION ECONOMY IN THE TIME OF ALLIED OCCUPIED ZONES
(1945-1954)

S u m m a r y

The Primorska region economy inherited a poor situation from the Italian state. It was undeveloped, dependent on the hinterlands and connected to the Italian economy in terms of the market and traffic. World War II resulted in an even further deterioration of the standard of living of the Primorska region population, and the economy of this region became even more backward and passive. The expectations that after the war a period of extensive renewal and economic rebirth will take place, remained unfulfilled. Due to the internationalisation of the territorial dispute between Yugoslavia and Italy and the establishment of occupation zones with their individual administrative and economic regimes, the economic life in the major part of the Slovenian Primorska region ran on its own tracks, putting up with the overall state of emergency and uncertainty about the final affiliation.

The economy of Zone B and Zone B of the Free Trieste Territory was not self-sufficient. Since Italy, despite the signed peace treaty, stalled the regular supply of Zone B with "national and foreign" financial resources, it was only kept alive with Yugoslav financial and material assistance. This assistance was quite abundant, since Yugoslavia wanted to prove to the international community that the Primorska region could also survive without its connections to the traditional economic centres. The military and civilian administrations were very successful in introducing Yugoslav legislation and economic organisation, which is why in 1954 the Primorska region economy integrated into the economy of the People's Republic of Slovenia without any problems.

Zone B of Venezia Giulia and Zone B of the Free Trieste Territory were origins of legal and illegal trade with Zone A. The centre of this well-developed and organised trade was Trieste, where it was possible to buy or barter almost anything. For Yugoslavia, this trade was especially important from 1948 to 1951, when due to the Cominform conflict it was left almost without any foreign currencies and with limited material resources.

Due to separate development, the Primorska region economy deteriorated and finally failed to achieve even half of the pre-war level. A significant part of the population had to fall back on agricultural production and breeding, while emigration also increased.